

Sophus "Krølben" - alias rigstræner Sophus Nielsen

Af Esben Graugaard:

For danske fodboldelskere står datoen den 22.oktober 1908 stadig som et glørværdigt højdepunkt. I landskampen mod Frankrig ved Olympiaden i London vandt det danske landshold den dag en så titanisk sejr som 17-1. Egentlig skulle Danmark have mødt Bøhmen, men holdet meldte fra. Skæbnen ville at Danmark som følge heraf først kom til at spille mod det franske b-hold, som vi slog 9-0. To dage senere skulle landsholdet dernæst spille mod Frankrigs a-hold, som pr.definition skulle være stærkere end b-holdet; og dog slog vi franskmændene 17-1. Af de 17 danske mål i denne kamp leverede den legendariske Fremad-spiller Sophus "Krølben" Nielsen de ti. Den verdensrekord står stadig ved magt. Sophus startede med hattrick indenfor de første fem minutter! Han havde således sin del af æren for, at det danske landshold fik sølvmedalje i fodbold såvel ved Olympiaden i 1908 som fire år senere i Stockholm, hvor han også var på landsholdet. Men hvad har det egentlig med Holstebro - endsige Holstebro Museum - at gøre?

Sophus voksede op i et københavnsk arbejderhjem; faderen Claus Nielsen var murer. Familien Nielsen ses her sidst i 1890erne, og Sophus står yderst til højre. Til venstre for ham broderen Steen Nielsen, der i 17 år var formand for B.1913.

Sophus Nielsen er begravet på kirkegården i Tvis. Da vi i 1995 som led i registreringen af de bevaringsværdige gravminder på egnens kirkegårde kom til kirkegården i Tvis by, faldt øjnene på en glatsleben, rødlig granitsten. Ifølge inskriptionen ligger Lydia og Sophus Nielsen begravet her. Hvad der imidlertid vakte forundring var Sophus' titel sat med kobberbogstaver på stenen: "*rigstræner*". Hvad var det nu for noget? Lokale folk gav, som det ofte er tilfældet, svaret: her lå den berømte fodboldspiller og landsholdstræner Sophus Nielsen, kendt som Sophus "Krølben". At han fandt sit sidste hvilested på en vestjysk kirkegård ved vel kun de færreste, og da Sophus "Krølben" Nielsen stadig er indehaver af verdensrekorden for antal scorede mål i en fodboldslandskamp, er han en beretning værd.

Ganske tilfældigt kom denne artikels forfatter dernæst i kontakt med Anne-Lene Felland, født Giver - datterdatter af den berømte sportsmand - og dermed var vejen pludselig åben for såvel fotos som andet materiale, der er forudsætningen for at kunne skrive en rigtig historie sammen.

Umiddelbart vil mange spørge: hvorfor er Sophus "Krølben" Nielsen i det hele taget begravet i Tvis, for Sophus Erhardt Nielsen var ærkekøbenhavnerv, født 15.marts 1888 som søn af murer Claus Nielsen og hustru Kathrine. Familien boede først i Lægeforeningens boliger på Strandvejen, men i 1906 købte faderen et såkaldt byggeforeningshus - Weysesgade 39 på Østerbro. Samme år døde Claus Nielsen imidlertid kun 47 år gammel, hvorefter Sophus' mor forsørgede sig og sine børn ved at sy uniformer for militæret. Børnene måtte yde deres til fællesskabet, så seks år gammel blev Sophus bud i en bagerforretning og stod således op om morgenen klokken fem for at bringe brød og mælkeprodukter ud til bageriets kunder. I alt var der fem søskende i hjemmet, heriblandt broderen Steen Nielsen, der i senere i 17 år var formand for B.1913.

Gravstenen på Tvis kirkegård med, som satte denne historie i gang. Rigstræner-titlen må uvilkaarligt pirre nysgerrigheden hos forbipasserende.

Der var således fodbold i familien. Sophus' karriere indenfor denne sportsgren begyndte i 1898, da han var 10 år gammel. Der skulle være kamp på Øster Fælled mellem et DBU-hold og Queens Park. Banen var indhegnet med snore, som drengen Sophus selvfølgelig kravlede under, og på den måde kom han til at opleve sin første rigtige fodboldkamp; han huskede senere, at især de meget høje bolde imponerede ham. Men mere appel var der i: *"En anden ting, som gjorde et mægtigt indtryk på mig, var, at spillerne mellem halvlegene gurglede sig med sodavand og derefter spyttede det ud igen. Det kunne jeg ikke forsta. Jeg tænkte på den ene gang om aaret, hvor vi var i Zoologisk Have med skolen, og hvor jeg fik en sodavand med hjemmefra."*

Ikke svært at fodbolden lokkede drengen Sophus, der startede som spiller på Østerbroholdet "Stjernen". Her spillede han indtil 1902, hvor han kom til boldklubben "Frem". Blot seksten år gammel spillede Sophus på "Frem's" førstehold. Efter konfirmationen havde Sophus fået en læreplads som grovsmed på B&W, og det kunne være ganske besværligt at nå at passe såvel arbejde, teknisk skole om aftenen, som træning og kampe om søndagen. I 1905 skulle "Frem's" hold på tur til Tyskland, og Sophus skulle med. For den unge smedelærling var det en stor oplevelse:

"Dengang var det kun meget velhavende Folk, der kunne tillade sig en sådan luksus at rejse. Da jeg kom til min Mester for at bede mig fri Paaskelørdag og den efterfølgende Tirsdag, spurgte han mig, hvor jeg skulle hen. Jeg fortalte frimodigt, at jeg skulle til Berlin og Leipzig. Men det skulle jeg ikke have gjort. Han troede mig ikke, og derfor indbragte det mig en paa Kassen - for øvrigt baade den første og den sidste jeg fik i mine Læreaar."

Mesteren gav i øvrigt Sophus en undskyldning for lussingen, da han kom hjem fra Tysklandsturen.

Det havde været faderens tanke, at Sophus, når han blev udlært smedesvend, skulle læse til maskinmester - Claus Nielsen havde derfor sat et beløb til side, så sønnen kunne læse videre. Men da det kom dertil, ville han hellere i gang med at arbejde, og Sophus Nielsen fik arbejde på Carlsbergbryggerierne, hvor han mødte Juliane Sofie Lydia Winzendtsen (f.19.1.1888). De blev gift den 15.11.1913 i Johanneskirken på Sankt Hans Torv. Da var Sophus "Krølben" allerede ved at blive folkeeje i kraft af sine evner som fodboldspiller.

Olympiaden i London 1908

Ingen tvivl om at Sophus Nielsen var et naturtalent, når det drejede sig om fodboldspil. En stor del af forklaringen lå i de berømte ben; selv skrev han i sine upublicerede erindringer:

"Jeg ved ikke om der ved hvert Barns Fødsel bliver givet det en speciel Gave, men jeg blev i hvert fald født med et Par ualmindelig skæve Ben, der ikke senere viste Tegn til at ville rette sig ud, hvilket jo ellers ofte er Tilfældet hos Børn. Dette bevirkede, at utallige Øgenavne heftede sig ved mig gennem hele min Opvækst og helt til i Dag. Mange Mennesker er kede af at have en eller anden Skavank, der ikke forskønner Udseendet, men jeg kan kun sige, at jeg alligevel aldrig har været ked af mine hjulede Ben. De har baaret mig frem gennem Sorger og Glæder og bevirket, at mine Modspillere, saavel herhjemme som i Udlandet, altid har haft svært ved at finde ud af, hvilken Vej de vilde".

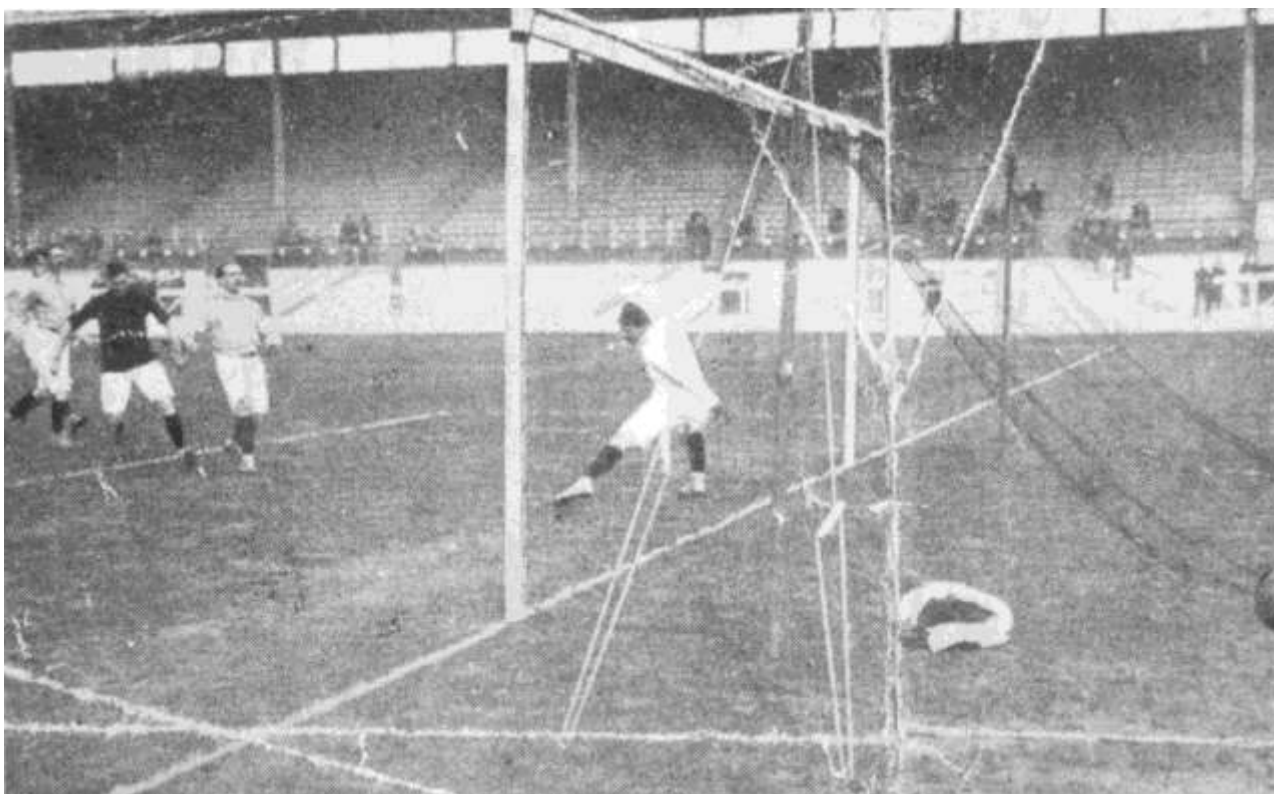
De berømte ben bar i 1910 Sophus på valsen til Tyskland, hvor han en tid arbejdede som smed i Kiel, men samtidig spillede han også fodbold på det lokale hold "Holstein". Dette har ført til, at man har karakteriseret Sophus Nielsen som Danmarks første

På vej mod triumfen i London; den 14.oktober 1908 sejlede det danske landshold med damperen fra Esbjerg til England for at deltage i Olympiaden. Sophus Nielsen ses længst til venstre.

professionelle fodboldspillere, men han ernærede sig som smed og ikke ved sit fodboldspil. Så den karakteristiske tilkommer stadig den lige så berømte Carl "Skomar". Men det var og blev Olympiaden i London 1908, der åbnede fodboldglade danskeres øjne for Sophus "Krølben" Nielsen. Han var da 20 år gammel.

Det danske hold blev særdeles grundigt forberedt til legene i London; således fik man Charles Williams, i mange år målmand for Manchester United, til at træne holdet fire gange ugentligt i tiden op til Olympiaden.

Her scorer Sophus "Krølben" sit tiende mål i den berømte 17-1 kamp mod Frankrig i London 1908. Som det ses, var kun få mødt frem for at overvære kampen, der skulle vise sig at få en varig placering i fodboldhistorien.

Og man fik en ny spilledragt - for første gang rød trøje og hvide bukser. Endelig den 14. oktober 1908 sejlede landsholdet ud af havnen i Esbjerg mod Parkeston øst for London. Ud over Sophus var der andre kendte spillere med på holdet: bl.a. Harald Bohr (senere professor og bror til den nok så berømte Niels Bohr), brødrene Middelboe og Johannes Gandil. I London indkvarteredes holdet på Hotel Osborn på Tavistock Place. Dagen efter mødtes man til træning på "Chelsea's" bane Stamford Bridge. (Opkaldt efter det sted i Yorkshire, hvor den sidste vikingeinvasion i 1066 eftertrykkeligt blev slået tilbage af kong Harold Godwinsson).

Først mødte Danmark som nævnt ovenfor Frankrigs b-hold, som besejredes 9-0. Så kom turen til franskmændenes a-hold. Banen var regntung, kampen spillede sent på eftermiddagen i halvmørke, og der var kun mødt et par tusinde tilskuere op. De havde næppe forventet en historisk oplevelse - det fik de. Det danske landshold scorede nemlig det største antal mål, der nogensinde er scoret i en international kamp. Og Sophus lagde hårdt fra land ved i de første fem minutter at score tre mål. Faktisk blev de tre mål scoret på to minutter - nemlig fra det tredje til det femte minut! Det stod 6-1 til Danmark ved første halvlegs udløb. Anden halvleg startede med at Sophus endnu engang scorede tre mål i række. Resultatet af kampen blev som anført en sejr på 17-1 til Danmark - heraf havde Sophus scoret de 10.

Denne legendariske kamp førte Danmark til finalen, hvor vi skulle spille mod England. Englændernes spil viste sig tydeligvis overlegent, og de vandt fortjent kampen 2-0. Men den engelske anfører Vivian Woodward udtalte:

"I Dag vandt vi over Danmark, fordi vi spillede paa Hjemmebane; var Kampen spillet paa dansk Grund, vilde jeg ikke give en Penny for vore Chancer for Sejr".

Omkring 1910 var Sophus Nielsen på valsen som smedesvend i Tyskland, hvor han en tid arbejdede i Kiel. Her kom den kendte fodboldspiller hurtigt til at spille for fodboldklubben "Holstein". Sophus ses her siddende som nr.6 fra venstre i den mørke trøje. Man bemærker tyskernes velkendte "schnurrbarter".

Ikke svært at det danske mandskab og ikke mindst Sophus "Krølben" med de olympiske sølvmedaljer vendte hjem som nationens helte. Da Lydia et par år senere kom til Tvis for at præsentere sin forlovede, har det uden tvivl sat gang i snakken.

Forbindelsen til Tvis sogn

Der er meget langt fra Østerbro og en verden til forskel på hedesognet Tvis syd for Holstebro. Imidlertid havde Lydia Nielsen som barn været feriebarnd på gården Blæsbjerg i Tvis (nuværende Herningvej 77), og i 1912, da hun og Sophus endnu kun var forlovede, rejste de en tur til Tvis for at besøge plejefamilien. Sophus Nielsen oplevede det således:

"Nu gik Turen Dagen efter til Jylland. Min Forlovede havde gennem mange Aar været Feriebarnd paa en større Gaard i Nærheden af Holstebro og nu skulde jeg derover for at vises frem og bedømmes, fuldstændig som naar de sælger Heste. Det varede ogsaa længe inden Bondemanden rigtigt talte til mig, men Fjerdedagen sagde han til min Forlovede: "Det er en gæv Kaa'l du der har faa't" og dermed var Isen brudt".

Og Lydias verdensberømte forlovede skulle selvfølgelig vises frem i det rette element, så da der på samme tid skulle spilles venskabskamp mellem Holstebro Boldklub og Struer-Vinderup i Holstebro, overtalte senere redaktør E.Wium Sophus Nielsen til at spille med på Holstebros hold. Den søndag blev hestene spændt for vognen på gården i Tvis, og kommet vel ind til købstaden startede man med at drikke kaffe på Missionshotellet. Herefter gik det til fodboldbanen på Sportsvej. Ved udgangen af første halv-

Det danske fodboldlandshold som vandt sølv ved Olympiaden i Stockholm i 1912. Sophus "Krølben" Nielsen ses siddende yderst til højre.

leg førte Holstebro takket være Sophus' indsats med 10-0. Ikke noget at sige til, at Vinderup-folkene havde fået nok, i hvert fald nægtede de pure at spille anden halvleg. Resolut gik Sophus Nielsen derfor over til Vinderup-holdet, som han overtalte til at spille, mod at han selv spillede back på deres hold i anden halvleg. Stillingen i anden halvleg blev da også 0-0. Holstebro vandt således kampen 10-0.

Det var under samme ophold i Tvis, at Lydia på gaden i Holstebro mødte en pige, som hun havde leget med, da hun i sin tid havde været feriebarndom i Tvis. Barndomsveninden var Karen Halgaard - en datter af Jacob Halgaard i Nr. Halgaard. Karen var nu gift med gårdejer Diderik Grønbæk og boede på Øster Grønbæk i Tvis. Diderik Grønbæk blev sognerådsformand som 32-årig, en post han sad solidt på i samfulde 28 år. Barndomsveninderne Lydia Nielsen og Karen Grønbæk formåede de kommende år at opretholde kontakten. En sidegevinst herved var, at Sophus' og Lydias datter Gudrun (1915-98) fra omkring 1922-23 blev feriebarndom i Øster Grønbæk. Under et af disse ophold mødte hun første gang sin kommende mand - Vagn Aage Giver - søn af mejeribestyrer Søren Giver i Tvis. Således byggedes efterhånden et netværk op, som gav familien Nielsen flere relationer til Tvis.

I 1954 døde Lydia Nielsen af en blodprop netop under et ferieophold hos familien Giver. Sophus besluttede sammen med familien, at hun skulle begraves på kirkegården i Tvis i det sogn, hvor hun havde haft så mange venner og gode minder. Selv døde Sophus den 10.8.1963 på Kommunehospitalet i København, hvorefter også han fandt sit sidste hvilested i Tvis. Begravelsen af det kendte fodbolddkoryfæ trak folk af huse langvejs fra; blandt de der talte ved mindesammenkomsten var formanden for Jysk Boldspil Union, C.M.Nielsen, og Chr.Krogshede der var leder og stifter af Gerlev Idrætshøjskole, hvor Sophus Nielsen i flere perioder havde været lærer. Men også for HB - Holstebro Boldklub - fik Sophus Nielsen stor betydning.

Så er vi til landskamp mellem Danmark og Sverige i juni 1917. Sophus "Krølben" Nielsen er gået i luften for at sende et hovedstød forbi den svenske back. Som det ses overfor var dette pressefoto, der blev trykt i "Ude og Hjemme" den 3. juni 1917, forlæg til Harald Giersings oliemaleri med titlen "Sofus header". Giersing overværede Giersing selv kampen.

På Aarhus Kunstmuseum kan publikum ses dette impressionistiske olie-maleri fra 1917 af Harald Giersing (1881-1927) med titlen "Sophus header". Maleriet har siden 1970 tilhørt Aarhus Kunstmuseum og er et ud af en serie sportsbilleder, som Giersing malede med forlæg i pressefotos, som det fremgår af fotoet på modsatte side. Den kunstneriske frihed tillod Giersing at iklæde Sophus en gul og ikke landsholdets røde trøje. (Foto: Poul Petersen, Aarhus).

Lydia Vinzendtsen, der senere blev gift med Sophus "Krølben" Nielsen, var omkring år 1900 feriebarn på gården Blæsbjerg i Tvis sogn. Lydia ses her yderst til højre sammen med Blæsbjerg-børnene fotograferet af fotograf Rasmussen i Danmarksgade.

Sophus "Krølben" og Holstebro Boldklub

Evnerne som aktiv spiller formåede Sophus Nielsen på grund af sine fremragende pædagogiske evner at formidle videre som træner. Det kom også Holstebro Boldklub til gavn.

Boldklubben startede officielt i 1921, men naturligvis havde der været spillet fodbold i Holstebro årtier forinden. Det foregik på den gamle markedsplads indtil 1911, hvor en rigtig fodboldbane etableredes på Sportsvej. Heller ikke her var der tale om luksuriøse forhold; de førstemange år var der således ikke installeret elektrisk lys ved banen, så når der skulle trænes om aftenen, oplystes banen af fire biler placeret langs siderne - så længe deres akkumulatorer kunne holde. Samtidig sprøjtede man bolden over med sølvbronze, så den var lettere at få øje på.

I foråret 1933 kom Sophus "Krølben" Nielsen endnu engang til Holstebro, hvor hans gode ven Alfred Nørgaard - kaldet "Asse" - var anfører for førsteholdet. Sophus iværksatte en hård motionstræning for holdet og fik opbygget en korpsånd, som var baggrunden for at holdet den sommer vandt 29 kampe i træk og spillede sig fra

Holstebro Boldklubs såkaldte "champagnehold", som i 1933 formåede at vinde 29 kampe i træk og dermed rykkede op i mesterrækken. Dette resultat måtte ikke mindst tilskrives Sophus "Krølbens" indsats som træner samme år.

Yderst til højre ses Holstebro Boldklubs daværende formand, cigarfabrikant Martin S. Schmidt. Spillerne er set fra venstre mod højre i bagerste række: Anders Fisker, Steffen Johansen, Hans J. Jørgensen, Johannes Christensen, Hans og Robert Krogh. I Forreste række sidder fra venstre: Robert Kobberup, Ejner Skød, Alfred Nørgaard (kendt som "Asse" og nær ven med Sophus "Krølben"), Verner Green og Tycho Poulsen. (Foto:Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune).

mellemrækken op i mesterrækken. Ikke uden grund kom holdet til at bære navnet "*Champagneholdet*". Entusiasmen blandt tilhængerne var stor. Til en kamp i Randers mod Brønderslev om retten til at rykke op i mesterrækken arrangeredes således særtog fra Holstebro - 700 lokale fans tog med toget for at se hjemmeholdet vinde 2-1. Til hjemmekampe på Sportsvej kunne man uden besvær samle 3500 tilskuere - en tredjedel af Holstebros indbyggere.

Tobaksfabrikant Martin Schmidt var formand for HB i årene 1932-38, der blev en "guldalderperiode" for klubben. Sammen med Sophus "Krølben" fik han optaget en instruktionsfilm i fodbold; filmen blev vist landet over. Schmidt blev ved sin afgang udnævnt til HB's første æresmedlem. De følgende år vendte Sophus ofte tilbage til HB og Holstebroegnen for ved kortere eller længere træningsperioder at genoplive "ånden fra '33". Under et sådant ophold, hvor han boede hos Givers i Tvis, ønskede Sophus at se en fodboldkamp i Skive. Togforbindelserne gjorde det umuligt at nå betids til Skive, så han besluttede at cykle de 75 kilometer. Klokkeren 7 om morgenen steg Sophus på cyklen i Tvis, men kommet godt halvvejs blev det et voldsomt regnvejr, hvorfor han søgte ly ved et husmandssted. Manden i huset inviterede den fremmede indenfor på en kop kaffe, og snakken gik snart i retning af fodbold. Sophus spurgte husmanden om der var en kamp, han huskede særlig godt:

"og saa kunde det nok være, at der kom Liv i ham. Jeg fik hele Kampen mellem Holstebro- Struer og Vinderup gengivet. Han havde selv spillet med den Dag mod Holstebro. Jeg spurgte ham om han kunde huske nogle af Spillerne fra den Tid og saa fortalte han om en Københavner, der havde været saa "grov slem" til at lave Maal. Jeg spurgte ham om han kunde huske, hvad han hed, men det eneste han erindrede om ham var, at han var godt hjulbenet. Nu syntes jeg det var paa Tide, at jeg ogsaa kom med mine Bemærkninger og det kan nok være han spilede Øjnene op. Her sad vi to langt ude paa Heden og for 30 Aar siden havde vi spillet imod og med hinanden, og saa skulde vi pludselig mødes her".

Et ganske forunderligt møde.

På den tid var Sophus Nielsen tilknyttet Dansk Boldspil Unions kursusvirksomhed og blev i øvrigt unionens første landstræner med titel af "*rigstræner*", som der står på gravstenen i Tvis. Hans betydeligste indsats på lang sigt var utvivlsomt, at han startede sine trænerkurser, som også vandt anerkendelse i udlandet. Endelig var han frontkæmper for amatørfodbolden. Vel er gravstenen på kirkegården i Tvis forholdsvis anonym - ligner tusinder af samme slags - men det er nok værd at sende en tanke til "*rigstræneren*", som den er rejst over; ikke at forglemme hans hustru, "*som de fleste Sportsmænd fra min Tid kender under Navnet Lydia*", som Sophus Nielsen selv skrev i sine erindringer. Det var da også Lydia som i sin tid knyttede kontakten til Tvis og dermed Holstebroegnen.

Lydia og Sophus Nielsen som forlovede, fotograferet den 22.marts 1913. Det var Lydia, hvis fulde navn var Juliane Sofie Lydia Winzendtsen, der via sine ferieophold i Tvis som barn knyttede familiens videre historie til det vestjyske sogn.

Kilder:

Utrykte:

Sophus Nielsens utrykte erindringer.(Privateje)

Anne-Lene Felland (f.Giver): diverse utrykt materiale samt fotos.

Trykte:

Gandil, Johannes (ed.): ""Dansk Fodbold", Kbh.1939.

Gottlieb, Lennart: "Giersing. Maler. Kritiker, Menneske", Gyldendal 1995.

Holstebro Dagblad den 12.8.1963, nekrolog over Sophus Nielsen og beretning fra begravelsen.

Jakobsen, Børge (ed.): "Holstebro Boldklub 21.marts 1921-21.marts 1971".